

Svenska kyrkan 1999 och 1927

av Göran Gustafsson

Dagens Nyheters förstasida den 4 januari 1928 ägnade sex av de sju spalterna åt ett och samma ämne: Kyrksamheten i Svenska kyrkan. Tidningen hade genomfört en räkning av högmässobesökarna i alla landets kyrkor de fyra söndagarna i november 1927 och kunde efter en dryg månad redovisa huvudresultaten av denna pionjärinsats i en rubrik som krävde mycket trycksvärta: »5,319 % av svenska folket gick i högmässan i november månad«. En trespaltig karta över landet kompletterade rubriken. Kartan visade »hur stor procent av befolkningen som i medeltal besökt kyrkorna inom respektive stift under november månad«. Räkningen var förstasidesstoff en hel vecka. Rubriksättarna tog ut mesta möjliga av materialet och återgav i kortform de viktigaste resultaten: »Endast bohuslänningar trotsa väder och vind för att få gå i kyrkan« och »Bröllop och begravningar dra folk« (5 januari 1928), »Nattvardsgångar locka ej« (7 januari 1928), »Ett flertal städer och industriorter äro kyrksamma« (8 januari 1928). Rikssiffrorna följdes upp med församlingsuppgifter stiftsvis under hela januari på insidorna av tidningen.

Det material som Avdelningen för forskning vid Kyrkokansliet samlade in i slutet av september månad 1999 skulle om man – så långt sig göra låter – parallelliserar det med Dagens Nyheters material från 1927 presenteras: »1,185 % av svenska folket gick i högmässan den 26 september«. Då beaktas – liksom 1927 – endast deltagandet i söndagens huvudgudstjänster och de församlingar från vilka uppgif-

ter kommit in. Procentberäkningen har gjorts i relation till folk-mängden, inte till antalet kyrkotillhöriga. En jämförelse mellan procenttalen för 1927 och för 1999 klarlägger att besöken vid huvudgudstjänsterna minskat så att de nu utgör mellan en fjärdedel och en femtedel av besöken på 1920-talet.

Det kan diskuteras om det är rimligt att jämföra uppgifterna från 1927 och 1999. Inte bara frekvensen av gudstjänstbesök har ändrats utan också sättet att gå i kyrkan. Redan 1927 fanns de som ansåg det vara fel att endast beakta deltagandet vid högmässorna och bortse både från andra gudstjänster på söndagarna och gudstjänster andra dagar under veckorna liksom att inte se till deltagandet vid gudstjänster och andakter på andra ställen än i kyrkorna. Kritik kom inte minst från Visbybiskopen Viktor Rundgren som varit först (Rundgren 1897) med att göra kyrkostatistiska beräkningar i Sverige och som nu i en understreckare i Svenska Dagbladet (15 januari 1928) menade både att räkningssperioden var olämplig och att även andra gudstjänster än högmässan borde ingå i en redovisning. Han hävdade att procenttalet egentligen var minst det dubbla mot det som Dagens Nyheter presenterade.

Sedan 1927 har mängden andra gudstjänster än huvudgudstjänster ökat mycket kraftigt inom Svenska kyrkan och ett hänsynstagande endast till vad som sker på söndag förmiddag ger alltså nu en ännu mera skev bild av den totala kyrksamheten än då. Om man emellertid tar hänsyn till alla gudstjänstillfällen, inklusive dem i samband med kyrkliga handlingar, under veckoslutet 24–26 september 1999, så motsvarade besöken i Svenska kyrkans gudstjänstlokaler 2,7 procent av hela befolkningen. Detta är ett *maximalt* de aktuella dagarna. Ställer man detta tal mot det *minimalt* som besöksprocenten 5,3 vid högmässorna en genomsnittssöndag i november 1927 utgjorde, så finner man att det äldre talet är dubbelt så stort som det aktuella talet. Med andra ord: Det befolkningsrelaterade antalet besök i kyrkorna har åtminstone halverats. Man kan också säga att det sjunkit från en för de flesta sannolikt förvånansvärt låg nivå under 1920-talet till en mycket låg nivå under det utgående 1990-talet.

Jämförelser mellan de två till genomförandesättet ganska likartade räkningarna av besökare i Svenska kyrkan 1927 och 1999 är långt ifrån oproblematiska när man rör sig på riksnivå. Problemen blir

större när man går från totaltalen för hela landet till tal för regionala enheter som stift och län och ännu större när man går ner på den lokala nivån där tillfälliga förhållanden i hög grad kan inverka på resultaten. Trots dessa svårigheter återvänder jag till 1920-talsmaterialet i slutet av artikeln och försöker göra jämförelser på kontraktsnivå med 1990-talsmaterialet sedan detta redovisats översiktligt i de närmast följande avsnitten.

Hög täckningsgrad

Den begäran om uppgifter om deltagandet vid alla gudstjänster under dagarna 24–26 september 1999, som Avdelningen för forskning sände ut, besvarades i mycket stor utsträckning av församlingarna inom Svenska kyrkan. Av 2528 tillfrågade församlingar hörde 2398 av sig och bortfallet inskränkte sig alltså till 130 församlingar eller 5 procent av alla. Bortfallet var större i Visby stift (19 procent) än i landet i övrigt. Alla församlingarna i Stockholms stift svarade. Bortsett från dessa stift är bortfallet jämnt fördelat över landet, högst i Härnösands och Skara stift (7 respektive 6 procent) och lägst i Växjö och Luleå stift (drygt 2 procent). Det var framförallt mycket små församlingar som inte hörde av sig; av de 130 församlingar för vilka inga uppgifter kom in har nästan två tredjedelar mindre än 1000 invånare och endast en handfull av de ej avhörda församlingarna har mer än 5000 invånare. I förhållande till folkmängden är täckningsgraden alltså högre än vad antalet församlingar som svarat antyder och invånarna i de församlingar som sänt in formulär utgör inte mindre än 98 procent av hela befolkningen. Slutsatsen blir att bortfallet kan negligeras i analyserna.

De stängda kyrkornas ödeland

Bakgrunden till den kyrksamhetsräkning som Dagens Nyheter genomförde 1927 var att biskopen i Karlstad, J A Eklund, talat om Sverige som »de tomma kyrkornas ödeland». När man tar del av det nya materialet belyses ett nytt fenomen som kanske kan beskrivas som »de stängda kyrkornas ödeland». Svarsblanketten gav möjlighet att i en särskild ruta markera: »Inga gudstjänster eller andakter den 24–26 september 1999». Från 504 församlingar – 21 procent av dem som svarade – hade man gjort en sådan markering. Detta innebär alltså

att i en dryg femtedel av Svenska kyrkans församlingar utnyttjades vare sig kyrkan eller någon annan församlingslokal för gudstjänster eller kyrkliga handlingar under den aktuella helgen; folket i dessa församlingar var genom sammanlysningar hänvisade till gudstjänster i andra församlingar inom pastoratet.

Det är föga förvånande att det framförallt var i de minsta församlingarna som man inte hade några gudstjänster under räkningshelgen. I församlingar med upp till 300 invånare var andelen inte utnyttjade kyrkor ungefär hälften, i församlingar med 301–600 invånare en tredjedel, i församlingar med 601–1 000 invånare en femtedel och i församlingar med 1 001–2 000 invånare en sjundedel. Småförsamlingarna – de med mindre än 2 000 invånare – utgjorde 95 procent av de församlingar som markerade att det inte förekom gudstjänster av något slag under den aktuella septemberhelgen. Bland de församlingar som angett att de inte hade några gudstjänster den 24–26 september 1999 finns emellertid också några stora församlingar. Det kan inte vara så, att inte någon gudstjänst av något slag ägde rum i ett tvåförsamlingspastorat med 9 000 invånare. De som tagit på sig eller ålagts ansvaret för att lämna uppgifter har i detta och några liknande fall nog valt att följa minsta motståndets lag; att komma ifrån formuläret och slippa påminnelser genom att markera att man inte hade något att redovisa.

Det förefaller i stor utsträckning vara samma typ av församlingar som markerat att man inte hade några gudstjänster och som underlåtit att sända in formulär. Det stora flertalet av de församlingar från vilka inga uppgifter inkommit är sannolikt församlingar där man inte hade några gudstjänster den sista helgen i september. Om detta antagande håller förekom ingen gudstjänst i hälften av församlingarna i Visby stift och i nästan hälften av församlingarna i Skara stift. I Uppsala och Lunds stift var andelen ej utnyttjade kyrkor nästan en tredjedel och andelen var inte mycket mindre i Linköpings stift. Alla de nämnda stiftens kännetecknas av att de har många små församlingar. Bland de övriga stiftens var det bara i Härnösands stift många församlingar antingen inte hade några gudstjänster eller underlåtit att sända in formuläret.

Det är naturligtvis ingen nyhet att sammanlysningar äger rum och att alla kyrkobyggnader inte utnyttjas alla helger. Det finns

många skäl till dessa förhållanden. Tjänsteorganisationen för präster och kyrkomusiker gör att det inte går att anordna gudstjänst alla söndagar i alla församlingskyrkor i ett pastorat med många kyrkor. Deltagarna blir för få vid söndagliga gudstjänster i de små församlingarna och det är bättre att samlas i en eller två kyrkor. Man kan göra ekonomiska besparingar genom att inte ha kostnader för uppvärmning och för kyrkovaktmästare i flera närbelägna kyrkor. Trots de många rationella skälen att inte varje söndag ha gudstjänst i alla kyrkor är omfattningen av fenomenet »halvstängda« kyrkor förvånande. Den känslomässiga relation som många har till den lokala kyrkobyggnaden har under de senaste åren kommit fram i flera sammanhang och ett resultat som är samstämmigt från undersökningar med olika metoder är att man ytterst ogärna vill se nedläggningar av kyrkor (Bäckström och Bromander 1995 och Bromander 1998). Att låta en kyrka vara »halvstängd« kan vara ett sätt att komma runt den problematik som kan sammanfattas: Varken kyrkobesökarna eller pengarna räcker till för att ha gudstjänst i alla landsbygdskyrkor varje söndag, men det finns starka lokala opinioner mot att man avvecklar övertaliga kyrkor och att utmana dessa opinioner innebär ofta en utmaning av grupper som hör till kyrkans kärntrupper.

Det nu tillgängliga materialet antyder att man på slättbygderna i Uppland, Östergötland, Västergötland och Skåne i många församlingar har lämnat en situation som innebär att det »ibland«, någon söndag varje månad, inte förekom någon gudstjänst i kyrkan för att istället ha en situation som innebär att det »någon gång«, kanske var tredje eller fjärde vecka, förekommer gudstjänst i församlingskyrkan. I materialet som samlats in är det lätt att hitta flerförsamlingspastorat där man den aktuella helgen inte hade någon gudstjänst i flertalet kyrkor. Frågan är var smärtgränsen går för de »partiella« nedläggningarna, d v s när man i en församling tycker att gudstjänstlivet blivit så glest att det leder till protester. Det är tydligt att det finns skillnader mellan olika stift och kontrakt i hur mycket man anstränger sig att upprätthålla veckovisa gudstjänster i flertalet kyrkor och att man alltså hunnit olika långt på väg mot vad som lite tillspetsat kan betecknas som »de stängda kyrkornas ödeland«.

I den fortsatta redovisningen av materialet rörande Svenska kyrkan betraktas inte församlingarna som markerat att det inte före-

kom några gudstjänster på något särskilt sätt. Befolkningen i dem inräknas i de stift, kontrakt eller kommuner där de ingår; man var ju inte »fritagen« från gudstjänstbesök bara för att ingen gudstjänst förekom i den egna församlingen. Däremot har – i görligaste mån – befolkningen i de församlingar från vilka inga som helst uppgifter inkommit hållits utanför beräkningarna av procenttal och liknande.

Veckoslutet 24–26 september

Resultatet av en kyrksamhetsräkning påverkas naturligtvis av vilken helg den företas. Att deltagandet i gudstjänsterna skiftar är både välbekant och belagt i olika undersökningar. När man 1928 ställdes inför resultatet av Dagens Nyheters kyrksamhetsräkning var en vanlig reaktion att november var att betrakta som en av de månader då gudstjänstbesöken var särskilt fåtaliga. Mot denna bakgrund är det värt att något klarlägga hur den aktuella helgen förhåller sig vad gäller kyrksamhet.

Söndagen den 26 september 1999 var i kyrkoårstermer sextonde söndagen efter trefaldighet och kan beskrivas som en i raden av septembersöndagar utan speciella särdrag. En analys av allt gudstjänstbesöksmaterial i Göteborg 1991 visade att besökstalet denna söndag totalt låg tämligen nära mediantalet för alla sön- och helgdagar under året. Det kom 1991 något färre besökare till kyrkorna i Göteborg sextonde söndagen efter trefaldighet än det antal som kom median-söndagen, ser man istället till den sista söndagen i september var den just en mediansöndag (Gustafsson 1994b). En undersökning av kyrksamheten 1979 och 1988 i ett antal stadsförsamlingar visar också på förhållandevis låga besökarantal i kyrkorna under slutet av september (Straarup 1990). Gudstjänstbesöken nådde sextonde söndagen efter trefaldighet dessa år inte alls upp till samma nivå som de båda söndagar som 1999 kom närmast därefter, d v s Mikael's dag och tacksägelsedagen. Slutsatsen är att det veckoslut som valdes för Sverigeräkningen åtminstone vad besökstalen i Svenska kyrkan beträffar som bäst kan betraktas som ett genomsnittligt veckoslut.

Totalresultatet

Det samlade besökstalet vid alla typer av samlingar i kyrkor och andra gudstjänstlokaler tillhörande Svenska kyrkan fredagen den 24 till

söndagen den 26 september 1999 var knappt 230 000 vid något över 5000 gudstjänstillfällen. Fördelningen av gudstjänsterna och besöken på de tre dagarna framgår av tabell 1. Mängden gudstjänster av olika slag och antalet besök vid de olika typerna framgår av tabell 2. Talen i tabellerna är avrundade. Båda tabellerna utgår från den detaljerade redovisningen av dag, gudstjänsttyp och antal besök i tabell 3 (nästa sida).

Det har redan tidigare konstaterats att det totala antalet gudstjänstdeltagare räkningshelgen motsvarar 2,7 procent av befolkningen i Sverige. Huvuddelen av besökarna kom på söndagen och varje annat resultat hade varit mycket överraskande. Kanske är det i stället överraskande att en så stor del som nästan 40 procent av alla besöken skedde vid gudstjänster under fredagen och lördagen. En ännu större del (43 procent) av alla samlingar av gudstjänstkaraktär ägde rum dessa två dagar.

De drygt 5000 gudstjänstillfällena kan ställas mot att det enligt tabell 5 i *Matrikel för Svenska kyrkan 1999* fanns 3200 präster (kyrkoherdar, komministrar, stifts- och kontraktsadjunkter samt pastorsadjunkter) anställda inom kyrkan. En räkning »rakt fram« gör att varje präst skulle ha svarat för drygt 1,5 gudstjänstillfällen den aktuella helgen. En sådan räkning förefaller dock inte rimlig av många skäl: Det finns alltid sjuk-, barn- och tjänstlediga innehavare av prästtjänster, stiftsadjunkterna har främst andra uppgifter än att svara för gudstjänster och vid många gudstjänster i de större kyrkorna är mer än en

Dag	Gudstjänster	Gudstjänstbesök
Fredag 24/9	920	28 900
Lördag 25/9	1 280	59 400
Söndag 26/9	2 870	140 200
Summa	5 070	228 500

Tabell 1. Gudstjänster och gudstjänstbesök i Svenska kyrkan 24–26 september 1999.

Gudstjänsttyp	Antal	Gudstjänstbesök
Huvudgudstjänster, mässor	960	47 700
Huvudgudstjänster, andra	1 200	57 100
Övriga mässor	180	5 600
Övriga gudstjänster	770	23 400
Musikgudstjänster	260	23 400
Gtj vid kyrkliga handlingar	1 700	71 300
Summa	5 070	228 500

Tabell 2. Gudstjänsttyper och gudstjänstbesök i Svenska kyrkan 24–26 september 1999.

präst aktiv. Man kan därför räkna med att varje präst genomsnittligt hade minst två gudstjänster under det veckoslut då räkningen skedde.

Fredag – begravningsdag

Det knappt tusentalet gudstjänstillfällen som rapporterats för fredagen den 24 september utgjordes till mer än hälften (56 procent) av begravningsgudstjänster och av deltagarna vid gudstjänsterna på fredagen var nästan två tredjedelar (65 procent) sådana som deltog i dessa begravningsgudstjänster. Antalet begravningsgudstjänster i

Tabell 3. Detaljuppgifter om gudstjänster och gudstjänstdeltagare i Svenska kyrkan den 24–26 september 1999.

Kommentarer: a) Avser de som varit huvudgudstjänster. b) Avser de som inte varit huvudgudstjänster.

Gudstjänsttyp	Fredag 24/9		Lördag 25/9		Söndag 26/9		Totalt 24–26/9	
	anta gtj	antal delt.	antal gtj	antal delt.	anta gtj	antal delt.	antal gtj	antal delt.
Högmässor	-	-	1	12	713	36 433	714	36 445
Högmässogudstjänster	1	53	1	52	581	24 931	583	25 036
Söndagsmässor	-	-	3	89	170	4 741	173	4 830
Söndagsgudstjänster	1	32	4	67	340	11 065	345	11 166
Familjemässor	-	-	-	-	26	2 090	26	2 090
Familjegudstjänster	-	-	2	80	179	14 274	181	14 356
Temamässor ^{a)}	-	-	1	680	44	3 667	45	4 347
Temagudstjänster ^{a)}	2	67	4	582	83	5 859	89	6 508
Temamässor ^{b)}	9	635	8	784	48	1 996	65	3 415
Veckomässor	58	1 009	22	694	22	398	102	2 101
Sjukkommunioner	4	12	3	24	3	111	10	147
Temagudstjänster ^{b)}	10	370	16	1 283	36	1 781	62	3 434
Veckoböner	80	1 547	42	958	25	468	147	2 972
Övr. off. gudstjänster	130	3 232	116	4 399	103	3 752	349	11 386
Ej off. gudstjänster	83	2 041	89	2 659	42	890	214	5 590
Musikgudstjänster	11	708	93	7 165	153	15 525	257	23 398
Dopgudstjänster	4	105	526	19 235	288	11 583	818	30 923
Konf.gudstjänster	1	19	11	198	5	392	17	609
Vigselgudstjänster	9	235	277	17 611	7	210	293	18 056
Begravn.gudstjänster	515	18 873	63	2 827	-	-	578	21 700
Summa	918	28 938	1 282	59 399	2 868	140 166	5 068	228 506

Svenska kyrkan under ett år brukar – enligt den rikstäckande kyrkostatistiken – vara omkring 85 000. De är ganska jämnt spridda över året och en genomsnittlig vecka är antalet ungefär 1600. Dessa fördelar sig inte jämnt över veckodagarna, utan enligt ett material från 1997 äger drygt 40 procent av begravningarna rum under veckosluten, företrädesvis fredagarna. Materialet från Sverigeräkningen borde mot denna bakgrund innehålla uppgifter om ca 700 begravningar i stället för knappt 600 (515+63). Diskrepansen kan lätt förklaras. Begravningsgudstjänsterna måste – genom att de i så stor utsträckning äger rum i andra lokaler än kyrkor, dvs i begravningskapell i anslutning till olika begravningsplatser – ha varit de gudstjänstillfällen som lättast glömts bort eller inte kommit med vid en redovisning som utgick från vad som skedde i kyrkorna. Att endast en sjättedel av dessa gudstjänster förefaller ha fallit utanför redovisningen indikerar att materialet håller god kvalitet.

Vid de 515 begravningsgudstjänsterna fredagen 24 september deltog 18 900 personer. I medeltal kom således 37 personer till begravningarna. Detta är något fler än det genomsnittliga antalet deltagare vid begravningar under det tidiga 1990-talet (Gustafsson 1997a). Avvikelsen kan sannolikt till en del förklaras just med att det rör sig om fredagsbegravningar. De begravningar som »äger rum i stillhet« eller »i kretsen av de närmast sörjande« kan förläggas till andra veckodagar medan en begravning dit många deltagare väntas och är välkomna med fördel anordnas i anslutning till ett veckoslut.

De vid sidan av begravningsgudstjänsterna vanligaste gudstjänsterna på fredagen var olika gudstjänster utan nattvardsfrände som veckoböner (80), »övriga offentliga gudstjänster« (130) och »ej offentliga gudstjänster« (80) vilka sammantaget besöktes av närmare 7 000 personer. Totalt förekom ett sjuttiofemtal nattvardsgudstjänster av olika slag vilka totalt samlade 1700 deltagare. Ett tiotal musikgudstjänster besöktes av 700 personer.

Lördag – dop- och vigselfdag

Det totala deltagarantalet vid gudstjänsterna på lördagen var ungefär det dubbla jämfört med på fredagen men det var i stor utsträckning andra typer av gudstjänster man kom till. Två typer av gudstjänster var helt dominerande: Dopgudstjänster och vigselfgudstjänster.

ter. Två tredjedelar av de 60 000 besöken i olika gudstjänstlokaler på lördagen hänförde sig till besök vid gudstjänster i samband med kyrkliga handlingar. Antalet dopgudstjänster under räkningshelgen är anmärkningsvärt stort. Enligt kyrkostatistikens uppgifter blir antalet sådana gudstjänster under en vecka i genomsnitt knappt 700 men i materialet finns när man ser till alla tre dagarna uppgifter om drygt 800 dopgudstjänster. Det förefaller emellertid inte orimligt med en viss anhopning av dop när sommaren är slut och det är lättare att samla dem som skall delta än under semesterperioden. Antalet vigselgudstjänster under hela helgen – ca 300 – är å andra sidan något lägre än genomsnittet per vecka under året men detta är föga förvånande med hänsyn till hur pass säsongsbundna brölloppen är.

De drygt 500 dopgudstjänsterna på lördagen samlade genomsnittligt 37 deltagare och till de nästan 300 vigselgudstjänsterna kom i medeltal 64 personer. Begravningsgudstjänsterna var inte så många (ett sextiototal) men i dessa deltog i snitt 45 personer vilket antyder att anordnas begravningar när människor är lediga så blir deltagarantalet större, alternativt att vet man att många vill komma till en begravning anstränger man sig att få den förlagd till en tidpunkt då det är möjligt att samla ett stort följande. Man kan notera att huvuddelen av lördagsbegravningarna ägde rum i Norrland och de västliga delarna av Svealand.

Utöver de många gudstjänsterna i anslutning till kyrkliga handlingar förekom framförallt »övriga« gudstjänster utan nattvardsfirande under lördagen: Veckoböner, »övriga offentliga gudstjänster« och »ej offentliga gudstjänster«, sammantaget något mer än 250 tillfällen med drygt 9 000 deltagare. Ett knappt hundratal musikgudstjänster samlade gott och väl 7 000 åhörare. Ett litet antal gudstjänster – ett tjugotal – firades enligt någon kyrkohandbokens ordningar för huvudgudstjänster och de särskilda nattvardsgudstjänsterna var inte mycket mer frekventa.

De kyrkliga handlingarna – en bred kontaktyta

Ser man inte bara till de dop, vigslar och begravningar som ägde rum under fredagen och lördagen utan beaktar också de 300 gudstjänsttillfällen som var knutna till kyrkliga handlingar under söndagen finner man att det totala antalet besökare i kyrkorna vid dessa tillfäl-

len enligt Sverigeräkningen utgjorde ungefär 71 000. Det har framgått att besöken vid dopgudstjänster sannolikt var något flera än under en genomsnittsvecka, att besöken vid vigselgudstjänsterna inte riktigt nådde upp till antalet under den genomsnittsvecka som knappast finns, samt att antalet deltagare vid begravningsgudstjänsterna under en vecka är avsevärt flera – sannolikt åtminstone dubbelt så många – än de som räknades den 24–26 september. Det är ingen djärv skattning att antalet deltagare vid dop, bröllop och begravningar under vecka ligger runt 90 000. Då har inte deltagandet i de säsongsbundna konfirmationsgudstjänsterna beaktats.

De 90 000 deltagarna i gudstjänster i samband med kyrkliga handlingar under en vecka motsvarar gott och väl 1 procent av befolkningen i Sverige. Besökstalet bör i detta sammanhang relateras till totalbefolkningen, inte till antalet kyrkotillhöriga, eftersom närvaro vid dop, bröllop och begravningar som sker enligt Svenska kyrkans ordning inte begränsas till dem som är kyrkotillhöriga. Det förefaller inte vara särskilt mycket med 1 procent, om man inte beaktar att talet hänför sig till en enda vecka och att varje vecka under hela året kommer omkring 1 procent av svenska folket för att delta då syskonbarn döps, vänner gifter sig och arbetskamrater eller grannar begravs. Hade Sverigeräkningen ägt rum den 17–19 september eller 1–3 oktober skulle också omkring 90 000 deltagare i dop, bröllop och begravningar ha räknats in men det skulle bara undantagsvis ha varit samma människor som funnits bakom totaltalen.

Man kan alltså räkna med att Svenska kyrkan under ett år möter bortemot hälften av alla som bor i Sverige på ett mycket konkret sätt i samband med dop, vigslar och begravningar. Låter man tidrymden sträcka sig över några år, så kommer i princip alla att någon gång delta i en gudstjänst i anknytning till de kyrkliga handlingarna. I det stora flertalet fall blir det ingen närmare kontakt mellan prästen och dem som är närvarande vid dessa gudstjänster, men det innebär en möjlighet för kyrkan att »visa upp sig«, att ge en antydning om att så här gör vi nu för tiden, så här talar prästen när han eller hon förklarar Guds ord och så här låter de psalmer som är särskilt omtyckta i de här sammanhangen. Inom kyrkan finns olika uppfattningar om värdet av de ytliga förrättningskontakterna. Deltagarna vid gudstjänsterna – dvs i princip svenska folket – förefaller emellertid å sin sida

att inte ifrågasätta värdet av de kyrkliga handlingarna. Det råder stor enighet bland svenskarna om att begravningar, vigslar och dop – i nämnd ordning – är det som man mest uppskattar av de tjänster som Svenska kyrkan erbjuder (Gustafsson 2000). Svenska kyrkans handhavande av de kyrkliga handlingarna är den främsta legitimitetsgrunden för dess fortsatta existens som folkkyrka (Sundback 2000).

Söndag – gudstjänstdag

Av de 140 000 personer som deltog i någon gudstjänst söndagen 26 september kom 103000 till någon av de drygt 2 100 huvudgudstjänster som anordnades den dagen. En tredjedel av huvudgudstjänsterna var högmässor (710) och närmast vanligast var högmässogudstjänsterna (580). Till dessa de mest traditionella gudstjänsterna kom sammanlagt 60 procent av alla som deltog i huvudgudstjänsterna. Deltagarantalet var i medeltal klart större vid högmässorna (51) än vid högmässogudstjänsterna (43). Detta speglar sannolikt främst att den senare typen av gudstjänster oftare förekommer i de mindre församlingarna. Söndagsmässor (170) och söndagsgudstjänster (340) var avsevärt vanligare än familjemässor (30) och familjegudstjänster (180). Det totala besökarantalet var emellertid ungefär detsamma (16000) vid de familjeinriktade gudstjänsterna som vid söndagsmässorna och -gudstjänsterna. Temamässor (40) och temagudstjänster (80) är fortfarande ovanliga som huvudgudstjänster.

Är det något som förvånar i fördelningen av huvudgudstjänsterna, så är det den starka ställning som söndagsmässan och söndagsgudstjänsten fått. En fjärdedel av alla huvudgudstjänster den vanliga söndag, som sextonde söndagen efter trefaldighet utgjorde, följde någon av dessa båda förenklade gudstjänstordningar. Familjemässorna och familjegudstjänsterna är överraskande få – sammantaget mindre än en tiondel av alla – men sannolikt skulle frekvensen ha varit en helt annan om Sverigeräkningen ägt rum en vecka senare, dvs på Mikael's dag. Man kan notera att ungefär 950 av huvudgudstjänsterna var mässor. Nattvardsfirande förkom alltså vid klart mindre än hälften av alla gudstjänsterna söndag förmiddag.

Andra mässor (70) och gudstjänster (210) än huvudgudstjänsterna förekom visserligen på söndagen men de samlade totalt inte mer än knappt 10 000 deltagare. Till de 150 musikgudstjänsterna kom drygt

15 000 personer och genomsnittet deltagare låg alltså över 100. Som redan nämnts förekom många särskilda dopgudstjänster också på söndagen; deltagarantalet vid de 290 tillfällena var 11600, d v s gott och väl så många som vid alla »övriga« mässor och gudstjänster men klart färre än på lördagen. Medeltalet deltagare i dessa gudstjänster var dock något större på söndagen än på lördagen eller 40 personer. Vad det är som gjort att lördagen blivit den dominerande dagen för dopgudstjänster skulle vara värt att klarlägga: Är det i första hand församlingens och prästernas synpunkter som styr utvecklingen eller är det föräldrarna som föredrar lördagen?

Ekumeniska gudstjänster – ovanliga men inte exceptionella

På svarsblanketten där församlingarna redovisade sina gudstjänster, ombads de markera om gudstjänsterna varit ekumeniska. Ett litet fåtal dop-, vigsel- och begravningsgudstjänster har markerats ha sådan karaktär. Bortser man från denna kategori av gudstjänster, som ju bygger på att de berörda har knytningar till olika samfund, kan man konstatera att mellan 125 och 150 av de återstående 3 400 gudstjänsterna som materialet upptar markerats vara ekumeniska. Det exakta antalet är svårt att fastställa men däremot går det klart att säga att omkring 190 ekumeniska »möten« noterats, dvs 190 samarbetspartners företrädande olika samfund och grupperingar har angetts vid gudstjänsterna och i inte så få fall har flera samfund och grupperingar angetts för samma gudstjänstillfälle. I ett tjugotal fall anges »Svenska kyrkan« som samarbetspartner. Bakom detta ligger antingen att man haft gemensam gudstjänst med en annan församling, haft en gudstjänst tillsammans med någon organisation anknuten till Svenska kyrkan eller i undantagsfall markerat båda de samfund som var engagerade i gudstjänsten, t ex Svenska missionsförbundet och Svenska kyrkan. Bortser man från dessa tveksamma fall återstår omkring 170 samarbetsituationer.

Den gruppering som oftast nämns som partner vid ekumeniska gudstjänster är Evangeliska fosterlandsstiftelsen. En knapp tredjedel av alla omnämmanden av samarbetspartners hänför sig till denna rörelse med stark anknytning till Svenska kyrkan. Näst Fosterlandsstiftelsen är det Svenska missionsförbundet som oftast – ca 35 gånger – nämns som partner vid en ekumenisk gudstjänst. Ungefär hälft

ten så många omnämningen kommer Pingströrelsen och Nybygget till del och ännu färre får Baptistsamfundet och Alliansmissionen. Ett drygt dussin omnämningen gäller »andra samfund« och bakom denna beteckning kan såväl Metodistkyrkan som ortodoxa kyrkor och helt fria församlingar dölja sig. Anmärkningsvärt är att Romersk-katolska kyrkan endast omnämns tre gånger som partner vid en ekumenisk gudstjänst.

Ser man till vilken typ av gudstjänster det är som beskrivs som »ekumeniska« kan man konstatera att det visserligen i en knapp tredjedel av fallen rör sig om huvudgudstjänster, men att samarbetspartnern i hälften av dessa var en EFS-församling. Det är påtagligt att man vid de ekumeniskt inriktade huvudgudstjänsterna dels ofta utnyttjar andra gudstjänstordningar än de för högmässa och högmässogudstjänst, dels förhållandevis sällan har nattvardsfirande. Man avstår med andra ord från att låta gudstjänsterna bli markerat »svenskkyrkliga« och utnyttjar ofta den enkla ordningen för söndagsgudstjänst eller möjligheten att ha en för tillfället särskilt utformad temagudstjänst. Den vanligaste typen av ekumeniska gudstjänster är sådana som kategoriserats som »övriga offentliga gudstjänster«, men musikgudstjänster – kanske med ett framträdande av en kör från ett annat samfund – nämns också med viss frekvens.

Det är svårt att bedöma om antalet ekumeniska gudstjänster är stort eller litet. Kanske är det inte så lite att 3–4 procent av alla gudstjänster som förekommer i Svenska kyrkan under ett veckoslut har mer eller mindre ekumenisk karaktär. Rimligen motsvaras dessa gudstjänster av samlingar hos andra kyrkor och samfund där inte Svenska kyrkan står för lokalerna (vilket är grunden för registrering i detta sammanhang), utan där man är gäst. Antalet ekumeniska gudstjänster som man varit engagerad i kan därmed antas ha varit större. Man kan peka på många faktorer som bidrar till att siffran inte blivit högre. För många församlingar – särskilt de små, och de är talrika – inom Svenska kyrkan finns inte någon naturlig partner för ekumeniska gudstjänster inom det egna verksamhetsområdet. Hade räkningsperioden varit längre än ett veckoslut hade sannolikt också andelen församlingar som varit engagerade i ekumeniska aktiviteter varit blivit större; även om man är positiv till ekumenik har man inte gemensamma gudstjänster varje vecka.

Materialet tyder på att man på många håll gärna framställer sig som ekumeniskt inriktad och att man ger begreppet ekumenik en vid innebörd. Registreringen av Svenska kyrkan som samarbetspartner tyder på detta, liksom att man tveklöst betraktar gudstjänster som ekumeniska när man har dem tillsammans med en organisation som delar kansli med Svenska kyrkan och som betraktar sig som en väckelserörelse inom kyrkan (EFS). Sverigeräkningens material ger inget slutgiltigt svar på hur engagerade församlingarna inom Svenska kyrkan är i ekumeniska gudstjänster. Här har endast några ytliga uppgifter om frekvenser kunnat meddelas, men en detaljanalys av grundmaterialet borde kunna ge närmare svar på frågor om var och hur man engagerar sig i ekumeniska gudstjänster.

Överväganden för att kunna jämföra 1927 och 1999

Inledningsvis nämndes den kyrksamhetsräkning som Dagens Nyheter genomförde 1927. Att det 1999 insamlade materialet skall jämföras med de 75 år gamla uppgifterna är nästan självklart, men alls inte okomplicerat. Vägvalen är många och det finns såväl nackdelar som fördelar med de flesta av de tillvägagångssätt som är möjliga. Jämförelserna har emellertid ansetts vara en så angelägen del av analysen att möjligheterna att göra dem på ett rimligt sätt fått vara styrande för redovisningen av uppgifterna på regional nivå. Stiften har valts för presentation av materialet på regional nivå, eftersom det var för dessa som Dagens Nyheter presenterade sitt material.

Det kan först konstateras att Dagens Nyheter's räkning endast omfattade »högmässor«, det som nu betecknas som huvudgudstjänster. Ett enkelt val hade varit att i materialet från 1999 endast beakta deltagandet i huvudgudstjänsterna, de gudstjänstillfällen som enligt inledningsavsnittet samlade 1,2 procent av befolkningen den 26 september. Redan då räkningen från 1920-talet presenterades ifrågasattes om det var rimligt att endast räkna deltagarna vid högmässorna. Denna synpunkt har ännu större relevans i dag. I princip har deltagarna i alla gudstjänster i materialet beaktats, men med två undantag; det ena innebär en inskränkning i tid, det andra en inskränkning av typ av gudstjänstillfällen.

Gudstjänsterna under fredagen har lämnats helt utanför alla redovisningar i fortsättningen. Detta motiveras främst med att begravn-

ningsgudstjänsterna dominerar så starkt denna dag. Visserligen måste det ha varit så att en del av högmässobesökarna 1927 var sådana som före gudstjänsten deltagit i en jordfästning på kyrkogården («När det förrättas jordfästning i samband med högmässa springer åhörarantalet upp överallt, och det tycks vara sed över så gott som hela landet att begravningar hållas i samband med högmässan.» Dagens Nyheter 5 januari 1928). Alla jordfästningar 1927 ägde dock inte rum på söndagarna och dessutom ägde många rum på kyrkogårdar som inte låg i anslutning till en kyrka. Långt ifrån alla deltagare i jordfästningar på 1920-talet kan därför ha räknats som gudstjänstdeltagare enligt Dagens Nyheters material. Begravningarna har också så pass speciell karaktär som gudstjänstillfällen, att det är rimligt att deltagarna vid dessa lämnas utanför totaltalen av gudstjänstdeltagare.

Utöver gudstjänsterna på fredagen har alla vigselgudstjänster och begravningsgudstjänster på lördag eller söndag tagits bort ur materialet. Det lilla antalet lördagsbegravningar har i konsekvens med att inte andra begravningar ingår lämnats utanför totaluppgifterna. Vigselgudstjänsterna är en speciell typ av gudstjänster som skiljer sig från alla andra gudstjänster. Deras religiösa karaktär tonas i stor utsträckning ner i det allmänna medvetandet på ett sätt som inte sker när det gäller de andra gudstjänsterna i samband med kyrkliga handlingar (Bäckström 2000). Vigslarna ingick inte i kyrksamhetsräkningen 1927 men de kan inte heller – till skillnad från t ex musikgudstjänsterna som ingår i totaltalen – betraktas som ett nytt inslag i det religiösa livet. Vigslarna skiljer sig också klart i förhållande till dopen som 1927 – i den mån de inte ägde rum i hem, på sjukhus eller på pastorexpeditioner – ofta skedde inom ramen för högmässan. Detta är ett motiv till att de särskilda dopgudstjänsterna – till skillnad från andra gudstjänster i samband med kyrkliga handlingar – nu behållits i materialet. Det skulle också av andra skäl vara tveksamt att inte räkna deltagarna vid dopgudstjänsterna som »riktiga« kyrkobesökare.

Stiftsuppgifter 1999

Slutresultatet av alla överväganden blev alltså att deltagarantalet vid alla gudstjänster utom vid de gudstjänster som ägde rum fredagen den 24 september och vid vigselgudstjänster och begravningsguds-

tjänster under såväl lördagen den 25 september som söndagen den 26 september skall utgöra de uppgifter som såväl den regionala analysen som jämförelserna med uppgifterna från 1927 bygger på. Utöver huvudgudstjänsterna ingår alltså alla andra gudstjänster som redovisats, såväl de »övriga« offentliga gudstjänsterna som de speciella gudstjänster som betraktas som »ej offentliga gudstjänster« och musikgudstjänsterna samt de särskilda dopgudstjänsterna. Det totala antalet besök de båda dagarna blir efter begränsningen av materialet drygt 180 000, vilket motsvarar 2,1 procent av hela befolkningen i Sverige. Variationerna i gudstjänstdeltagande mellan stiftet framgår av tabell 4.

Gudstjänstbesöken har relaterats till såväl totalbefolkningens storlek som till antalet kyrkotillhöriga. Med den senare beräkningen motsvarar besökens antal 2,5 procent av alla. Tabellen visar en tämligen välbekant bild av kyrksamheten: Den är högst i Växjö stift och lägst i Stockholms stift. Att besöken relativt sett är många i Luleå stift stämmer också med invanda föreställningar, däremot är resultatet för Linköpings stift lite överraskande och man noterar att kyrksamheten där är avsevärt högre än i Skara stift som brukat ligga väl till i dessa sammanhang. När det gäller vilka stift som vid sidan av Stockholms stift har svag kyrksamhet blir bilden något olika beroende på vilken av de båda kolumnerna man ser till. I relation till totalbefolkningen är gudstjänstdeltagandet särskilt lågt i Strängnäs och Lunds stift. Beaktar man istället besöksantalet i relation till antalet kyrkotillhöriga är kyrksamhetsleden utom i Strängnäs stift särskilt svag i Härnösands stift. Man kan observera att förutom Lunds stift också Göteborgs stift har relativt sett högre tal i den andra kolum-

Stift	Gudstjänstbesök i procent av hela befolkningen	Gudstjänstbesök i procent av antal kyrkotillhöriga
Uppsala	2,3	2,7
Linköping	3,0	3,5
Skara	2,5	2,9
Strängnäs	1,6	1,9
Västerås	1,8	2,1
Växjö	3,2	3,7
Lund	1,7	2,1
Göteborg	2,3	2,8
Karlstad	2,4	2,7
Härnösand	1,9	2,0
Luleå	3,0	3,3
Visby	2,7	3,0
Stockholm	1,2	1,6
Hela landet	2,1	2,5

Tabell 4. Gudstjänstbesök i relation till totalbefolkning och kyrkotillhöriga i stiftet 1999.

nen än i den första. Detta sammanhänger naturligtvis med att de som inte tillhör Svenska kyrkan utgör jämförelsevis stora andelar av befolkningen i båda stiftet.

Jämförelse med uppgifterna från 1927

Vid en jämförelse mellan materialet från 1927 och det nya materialet bör man observera att uppgifterna från 1927 hänför sig till församlingar med ungefär 77 procent av den dåvarande befolkningen medan uppgifterna för 1999 hänför sig till församlingar med 98 procent av befolkningen i landet. Tidigare har Dagens Nyheters uppgifter genomgått och i viss mån korrigerats (Gustafsson 1988). Korrigeringarna hänför sig dels till rena felräkningar och dels till förflyttningar av församlingar över stiftsgränserna, framförallt då Stockholms stift bildades. I tabell 5 är det dessa reviderade uppgifter som återges och de stämmer därför inte helt med de uppgifter som återgavs i Dagens Nyheter vintern 1928. I den nämnda rapporten finns också en ingående diskussion av vad det innebär att jämföra

material om kyrksamheten från 1920-talet med nutida kyrksamhetsuppgifter.

De procenttal som återges i tabellen visar 1) den andel det genomsnittliga antalet högmässobesök under november månad 1927 utgjorde av hela befolkningen (Kyrksamhet 1927); 2) den andel alla gudstjänstbesök – enligt definitionen i föregående avsnitt – den 25 och 26 september 1999 utgjorde av hela befolkningen (Kyrksamhet 1999); 3) kvoten mellan Kyrksamhet 1999 och Kyrksamhet 1927, vilken ger ett mått på förändringen – ju närmare den ligger 0,00 desto mer har kyrksamheten minskat.

Den stora minskning av gudstjänstbesöken i Svenska kyrkan under en helg, som redan inledningsvis konstaterats, går igen över hela landet. Trots att uppgifterna för 1927 närmast är att betrakta som minimala och uppgifterna för 1999 som maximala visar kolumnen längst till höger på kvoter under 1,00 för samtliga

Stift	Kyrksamhet		Kvot 1999/1927
	1927	1999	
Uppsala	3,2	2,3	0,72
Linköping	4,3	3,0	0,70
Skara	9,8	2,5	0,26
Strängnäs	3,4	1,6	0,47
Västerås	3,2	1,8	0,56
Växjö	8,0	3,2	0,40
Lund	5,6	1,7	0,30
Göteborg	13,4	2,3	0,17
Karlstad	3,9	2,4	0,61
Härnösand	3,7	1,9	0,51
Luleå	3,7	3,0	0,81
Visby	5,7	2,7	0,47
Stockholm	2,3	1,2	0,52
Hela landet	5,4	2,1	0,39

Tabell 5. Kyrksamheten i stiftet 1927 och 1999; 1990-talets stiftsindelning.

stift, dvs gudstjänstbesöken är överallt relativt sett färre vid 1900-talets slut än 75 år tidigare. Ett kanske alltför förenklat sätt att framställa huvudresultatet är att konstatera att kyrksamheten vid sekelslutet är två femtedelar eller 40 procent av vad den var 75 år tidigare. En jämförelse mellan de båda första kolumnerna visar inte bara på minskning, de visar också i hög grad på *utjämning*. Mot den största skillnaden 1927 – mellan Göteborgs stift (13,4) och det område som motsvarar Stockholms nuvarande stift (2,3) – på 11,1 procentenheter står 1999 en största skillnad – mellan Växjö stift (3,2) och Stockholms stift (1,2) – på 2,0 procentenheter. Skillnaderna när det gäller kyrksamhet mellan de olika stiftet är alltså mycket mindre 1999 än 1927. Detta kan också uttryckas som att det inte längre finns något riktigt kyrksamt stift i Sverige, vilket det gjorde 1927.

Utjämningen innebär att utvecklingen av mängden gudstjänstbesök varit helt olika i skilda delar av landet, även om man kan iaktta en minskning i samtliga stift. I tre stift – Göteborgs, Skara och Lunds stift – har minskningen varit särskilt stor. Kvottalen antyder att kyrksamheten där nu är mindre än en tredjedel av vad den var på 1920-talet. Förändringarna i Växjö, Strängnäs och Visby stift är av ungefär samma storlek som i landet i sin helhet. I Härnösands, Stockholms, Västerås och Karlstads stift inskränker sig minskningen av kyrksamheten – enligt de här använda måtten – till något mindre än en halvering av 1920-talets nivå. De högsta kvoterna – de innebär att talet för 1999 ungefär motsvarar tre fjärdedelar av talet för 1927 – finner man för Uppsala, Linköpings och Luleå stift. Beträffande det sistnämnda stiftet måste dock sägas, att man i alla läger var överens om, att det sätt på vilket uppgifterna samlades in 1927 ledde till att man inte fick en rättvisande bild av den kyrkliga sedens styrka där; talet för 1927 är med andra ord för lågt och kvottalet i den tredje kolumnen skulle varit mindre om uppgifterna varit säkrare för Luleå stift 1927.

Slutresultatet av förändringarna är att kyrksamhetskartan delvis ser annorlunda ut vid 1900-talets slut än vid dess början om man håller sig till stiftsnivån. Göteborgs och Skara stift har förlorat toppositionerna som istället intagits av Växjö och Linköpings stift. Luleå stift framstår nu som ett kyrksamt stift, vilket det inte gjorde 1927, men den ändringen är snarare ett resultat av att den nu använda metoden fångar upp hela den kyrkiga aktiviteten bättre än den räk-

ning som helt koncentrerades på högmässorna. Lunds stift som 1927 hade en god kyrksamhet har det inte längre. »Delvis« i den sammanfattande beskrivningen ovan hänför sig till att det övergripande mönstret trots utjämningen står kvar: Götaland, undantaget Lunds stift, är fortfarande kyrksammare än Svealand och Norrland, undantaget Luleå stift.

Kontraktsuppgifter 1999 och 1927

När redovisningen av materialet nu går över på kontraktsnivå är det hela tiden uppgifter som motsvarar dem i den högra kolumnen av tabell 4 som diskuteras. Antalet gudstjänstbesök har alltså relaterats till antalet kyrkotillhöriga och inte till totalbefolkningen. Orsaken till detta ligger i att den andel de kyrkotillhöriga utgör av totalbefolkningen varierar mycket starkt mellan olika kontrakt, framför allt mellan stadskontrakt med många invandrare och landsbygdskontrakt där invandrarna är fåtaliga. Kontraktredovisningen sker stiftsvis och i anslutning till beskrivningen av de aktuella förhållandena utnyttjas också som jämförelse de analyser som journalisterna på Dagens Nyheter 1928 gjorde av kyrksamheten, analyser som i stor utsträckning gick ut från den dåvarande kontraktindelningen.

I flertalet av kontrakten i *Uppsala stift* ligger kyrksamheten på en lägre nivå än i stiftet i sin helhet. Detta sammanhänger med den höga frekvensen gudstjänstbesök i det folkrika kontrakt som Uppsala utgör. Gudstjänstbesöken motsvarar där 5,0 procent av de kyrkotillhöriga och kyrksamheten ligger därmed mycket högre i staden Uppsala än i de kringliggande områdena. Det är ingen tvekan om att kontraktet med ärkebiskopssätet har en särställning både jämfört med motsvarande kontrakt i andra stift och med andra städer av samma storlek när det gäller kyrklig aktivitet. Utöver i Uppsala kontrakt är det endast i Norunda kontrakt – området närmast norr om Uppsala – som man finner hög kyrksamhet (3,8 procent) i ärkestiftet. Låg kyrksamhet finner man i ett sammanhängande område som omfattar nordligaste Uppland (Örbyhus kontrakt) och Gävleområdet (Gästriklands östra kontrakt) men i övrigt är det snarast jämnheten på en nivå strax över 2 procent över hela stiftet, från Sigtuna i söder till Nordanstig i norr, som man observerar.

I materialet från 1927 ingår inte stadsförsamlingarna i Uppsala och man kan därför inte säga något om hur kyrksam man var i det dåvarande domprosteriet. Rubriksättningarna på Dagens Nyheter (10 januari 1928) framhöll två förhållanden beträffande ärkestiftet: »Stabil kyrklighet i samtliga Roslagskontrakt« och »Växlande i Uppsala och Gävleborgs län«. Beträffande den första delen kan det konstateras att Närke och Lyhundra kontrakt nu ligger över stiftsgenomsnittet men att Olands och Frösåkers kontrakt (Östhammar) liksom Sjuhundra kontrakt (Norrtälje) inte intar någon särställning jämfört med stiftet i övrigt. Den »växlande« kyrksamhet som framhölls känneteckna både Uppsala och Gävleborgs län märks inte så mycket av i dag, utan det är – som ovan framhållits – jämnheten som är mest frapperande. Delvis finns det fortfarande tacksägelse för att »Gästrikekontrakten ha genomgående låga siffror«, men om detta fortfarande kan motiveras med att »Det är P. P. W:s speciella domäner, där frikyrkligheten sedan gammalt gjort livet surt och trångt för statskyrkan« är tveksamt.

Bakom den höga placering som *Linköpings stift* har i Sverigeräkningensmaterialet ligger en relativt jämn kyrksamhet över hela stiftet. Det lägsta talet (2,3 procent) noteras inte överraskande för Norrköpings kontrakt vilket emellertid för att gälla ett »vanligt« starkt stadsdominerat kontrakt är ett högt tal. I domprosteriet i Linköping liksom i den angränsande Folkungabygden är kyrksamheten god eller över 4,0 procent. Mest frekventa är dock gudstjänstbesöken i den sydligare delen av stiftet; dels i Sevede och Aspelands kontrakt (Vimmerby- och Hultsfredsområdet), dels i Vedbo och Ydre kontrakt (Eksjö- och Tranåsområdet). Man kan erinra om att Ydre kommun i sydvästra Östergötland ofta framstått som den kommun i landet där gudstjänstsedan står starkast inom Svenska kyrkan.

Beskrivningen ovan täcks ganska väl av rubriken »Jämn kyrksamhet över Östgötastiftet« (Dagens Nyheter 13 januari 1928). Jämnheten är nästan ännu mer slående nu än den var på 1920-talet för det undantag man framhöll då man skrev: »Endast i Bergslagsbygden är det dåligt ställt med kyrksamheten«, framstår inte längre som ett undantag och i Bergslags kontrakt står gudstjänstsedan nog starkare 1999 än den gjorde 1927. I övrigt är parallellerna många:

Industrikontraktet Norrköping hade inte heller på 1920-talet påtagligt låg kyrksamhet och några av kontraktet i Småland låg även då något över Östgötanivån. En detaljuppgift är värd att observera: Flertalet områden i landet där kyrksamhetstalen nu framstår som höga har, trots dessa höga tal, haft en kraftigt minskad kyrksamhet. Detta gäller inte för Ydre där genomsnittsdeltagandet i november 1927 var 4,0 procent eller betydligt lägre än den aktuella söndagen i september 1999 då gudstjänstdeltagarna – räknade på samma sätt – utgjorde 5,6 procent av befolkningen. Det är för religionssociologen lite ovanligt att söka förklaringar i »personlighetens roll i historien« men man måste ändå spekulera i om förändringen kan sammanhålla med att Bo Giertz var komminister i Ydre (Torpa) under 1940-talet.

Materialet från *Skara stift* visar de risker som ligger i att ha ett ensaka veckoslut som mätpunkt vid en kyrksamhetsräkning. Kinne kontrakt (området runt Kinnekulle) framstår enligt det tillgängliga materialet som det mest kyrksamma kontraktet i landet med 8,9 procent. I en församling inom kontraktet hade man på lördagen en temamässa i samband med ett läger för medlemmar av Kyrkans unga i tre stift. Deltagarna i denna gudstjänst svarade för avsevärt mer än hälften av det totala gudstjänstdeltagandet i kontraktet. Ser man bort från detta gudstjänstillfälle framstår Kinne endast som gott och väl »normalkyrkligt« för att höra till Skara stift med knappt 4 procent. Mest kyrksamt i Skara stift är istället Barne kontrakt (5,0 procent) som täcker stora delar av Västgötaslätten. Flera av kontraktet, bl a Falköping och Kålland, med många små församlingar visar inte särskilt höga tal och det kan diskuteras om inte den i jämförelse med äldre uppgifter låga kyrksamheten i Skara stift delvis sammanhänger med vad som tidigare betecknades som »de stängda kyrkornas ödeland«. Till den aktuella gruppen av kontrakt förefaller också domprosteriet höra; kontraktet omfattar 15 församlingar, men endast hälften redovisade gudstjänster under septemberhelgen. Resultatet är att »centralkontraktet« i Skara stift inte har alls samma ställning som motsvarande kontrakt i de tidigare redovisade stiftet. De lägsta talen – runt 2,0 procent – finner man i de mest stadsdominerade delarna av stiftet som Väne (Vänersborg och Trollhättan),

Billings (Skövde) och Ås kontrakt (Borås) men också i Vadsbo kontrakt i norr från Mariestad upp till gränsen till Närke.

Den långa listan med församlingsnamn i Skara stift gjorde att det 1927 knappast fanns utrymme för några kommentarer av materialet (Dagens Nyheter 15 januari 1928). Barne kontrakt – »själva Skara-trakten« – framstod emellertid då (18,5 procent, men enligt en annan indelning) som nu som det mest kyrksamma området. I flera kontrakt närmade sig kyrksamheten 15 procent och man valde att särskilt framhålla »bygden mellan Alingsås och Herrljunga« som i dag knappast framstår som speciell. Beträffande motpolen – »gränstrakterna mot Närke, Tivedsbygden« – gäller emellertid fortfarande att gudstjänstbesöken är jämförelsevis fåtaliga.

Södermanlandsdelen av *Strängnäs stift* kännetecknas av jämn låg kyrksamhet. Inget av de åtta kontrakten avviker nämnvärt från 2,0 procent och det är närmast förvånansvärt att skillnader knappast alls framträder mellan å ena sidan t ex domprosteriet och det landsbygdsdominerade Daga och Hölebo och å andra sidan Södertälje och Rekarne (Eskilstuna). I Närkesdelen är variationen något större. Det helt stadsdominerade Örebro kontrakt ligger lägst med 1,5 procent och Edsbergs kontrakt i sydvästra Närke med Ramundeboda (Laxå) som största församling ligger högst med 2,8 procent.

Dagens Nyheter (17 januari 1928) rubrik »Kyrkligheten ringa i betydande delar av stiftet« vid redovisningen av materialet för Strängnäs stift har fortfarande full täckning, medan man däremot inte som då kan hävda att »Stiftsstadens uppvisar den högsta kyrksamheten« eller att »Det växlar i Södertörn«. I Närke framträdde 1927 Örebro som det mest kyrksamma kontraktet. Detta förhållande har alltså ändrats och det är inte heller längre så att »samtliga kontrakt i Örebro län ligga under medeltalet för stiftet«. Beträffande dessa kontrakt kan man emellertid konstatera att kyrksamheten ligger kvar på ungefär samma (låga) nivå under ett veckoslut 1999 som under novembermånaden 1927.

Även när det gäller *Västerås stift* är kan man delvis följa landskapsgränserna vid beskrivningen av kyrksamheten och resultatet för detta stift är när det gäller ett veckoslut lite »off season« tämligen över-

raskande: Kontrakten i Västmanlandsdelen av stiftet har nästan genomgående högre tal än kontrakten i Daladelen. Det högsta talet (3,2 procent) noteras för Bergslagens kontrakt (Lindesberg, Nora). Bortsett från i det starkt industridominerade Mellersta Västmanlands kontrakt (Fagersta, Hallstahammar) ligger emellertid alla talen för Västmanland över 2,0. Låga tal finner man däremot i nästan alla Dalakontrakten, i det industrialiserade Tunabygdens kontrakt lika väl som i det på servicenäringar inriktade Falu kontrakt (i båda fallen 1,3). Talen för Siljansbygden och Norra Dalarna är något högre, medan kyrkobesöken var exceptionellt få det aktuella veckoslutet i Västerdals kontrakt (Järna och Malung) där mindre än 1 procent av de kyrkotillhöriga sökte sig till Svenska kyrkans gudstjänster. Förklaringen till det låga talet kan delvis ligga i att en rad ekumeniska samlingar i pingstkyrkan i Malung samlade många deltagare.

Beskrivningen ovan stämmer inte med den övergripande beskrivningen av läget i Västerås stift 1927: »Västmanlänningarna mindre kyrksamma än dalkarlarna« (Dagens Nyheter 18 januari 1928). Det enligt 1999 års material jämförelsevis kyrksamma Bergslagens kontrakt hade 1927 klart lägre siffror än de nu aktuella och här finns alltså ett exempel på ett område där kyrksamhetsleden stärkts. Dagens Nyheter's rubriksättare gick ned på församlingsnivån och konstaterade: »Mycket folk i kyrkorna i Leksand och Rättvik men eljest föga kyrkligt i Siljanstrakten«. Man utgick från att »Siljansbygden åtnjuter ju rykte om att vara särdeles kyrkligt«, men fick alltså uppfattningen endast delvis bekräftad. »Ryktet« finns kanske fortfarande kvar men underbyggs inte av materialet från 1999 enligt vilket alla de välkända Siljanssocknarna hade tämligen få kyrkobesök, även om det fortfarande skulle gälla att man bör »taga hänsyn till att ett icke ringa antal främlingar ingå i åhörarsiffran«.

Växjö stift är det kyrksammaste stiftet i landet och särskilt kyrksam är man Västbo kontrakt i den västligaste delen av Småland för vilket procenttalet är 6,4. Det höga talet förefaller inte ha sin bakgrund i några tillfälligheter. Besökstal som ligger runt 10 procent av befolkningen har registrerats för många församlingar i kontraktet. Närmast Västbo kommer Vidinge kontrakt (norr och öster om Växjö) med 5,4 procent. Några låga tal i jämförelse med talet för landet i sin

helhet finner man inte i detta stift. Svagast står dock den svenskkyrkliga seden i Tvetå kontrakt med Jönköping och området söder därom med 2,5 procent. De båda andra regionala centra, Växjö och Kalmar, som ingår i stiftet är belägna i Kinnevalds respektive Norra Möre kontrakt. För båda dessa är procenttalet 3,6, dvs kyrksamheten är genomsnittlig för stiftet. Vid sidan av i Tvetå är kyrksamheten också svag i grannkontraktet Vista som omfattar området längs Vätterns östra strand. På Öland är kyrksamheten ett veckoslut i september, dvs då turismen och fritidsboendet endast kan ha marginell inverkan, något mer än medelgod för stiftet och den ligger för ön som helhet på drygt 4 procent.

I nuläget är det tveksamt om man kan hävda att »Kronobergarna gå mest i kyrkan i hela Småland« (Dagens Nyheter 20 januari 1928) och kan man det så sammanhänger detta med den starka kyrksamhetsleden i det kontrakt (nuvarande Vidinge) där den på 1920-talet stod svagast. Underrubriken i Dagens Nyheter var »Frikyrkligheten drar ned siffrorna i Jönköpings och Kalmar län«. Något underlag för en sådan generalisering finns inte i materialet från 1999. Beskrivningen av läget i Jönköpings län säger något om kulturskillnaderna mellan Stockholm och frikyrkobygden under det tidiga 1900-talet: »Den speciella Smålandsreligiositeten, som plägar kombineras med f. riksdagsmannen Räfs namn, låter icke förena sig med någon större kyrklighet, och detsamma är förhållandet med andra riktningar som härja här. I Västbo däremot är det kyrkan som är herre på täppan och här slår kyrkligheten rekord inom länet.« Beskrivningen av Västbo som ett område med svag frikyrklighet var knappast korrekt på 1920-talet och är det definitivt inte numera; en av de kommuner, Gnosjö, som kontraktet täcker är den kommun där frikyrkligheten totalt står starkast i landet (Skog 1997a). Ändringarna i den kyrkliga geografin framgår av att man 1928 kunde skriva »Bohuslänska siffror i Västbo«; nu skulle det vara rimligare att skriva om »Västbosiffror i delar av Göteborgs stift«.

I den del av *Lunds stift* som omfattar det tidigare Malmöhus län är kyrksamheten nästan genomgående låg. Högst är den, förutom i det av Lund dominerade Torna kontrakt (2,4 procent), i Luggude kontrakt (Höganäsområdet) med 2,7 procent. Stadskontrakten längs

Öresund från Skytt (Trelleborg) till Helsingborg ligger alla runt 1,5 procent och de tre Malmökontrakten skiljer knappast ut sig negativt i förhållande till de övriga kontrakten som alla innefattar några landsbygdspastorat. Kyrksamheten i kontrakten i det tidigare Kristianstads län är något högre än i Malmöhus län. Högst är den i de båda Göingekontrakten, d v s nordöstligaste Skåne, där den ligger på drygt 3 procent. I Blekinge är procenttalen åter lägre och Karlskrona kontrakt delar bottenplatsen (1,3 procent) i hela stiftet med ett av Malmökontrakten.

Ovanstående beskrivning passar endast delvis med den sammanfattande rubriken från 1928 om gudstjänstbesöken i Lunds stift: »Kyrkliga intresset är jämnt fördelat över Lundastiftet« (Dagens Nyheter 24 januari 1928). Av den starka kyrksamhet som man menade sig iakttä »här och var i Sydsåne« märks inget 70 år senare. Däremot gäller det fortfarande att kyrksamhetsleden har jämförelsevis stark ställning i Göingebygden.

Göteborgs stift låter sig mera tydligt än flertalet andra stift indelas i olika delar som inte bara är geografiskt skilda, utan som också delvis skiljer sig vad beträffar kyrksamhetsmönstren. I centrum finns fem stadskontrakt med tämligen jämn och medelhög kyrksamhetssed. Domprosteriet som omfattar de centrala delarna av Göteborg ligger högst (2,9 procent), men avviker inte särskilt mycket från de andra kontrakten bland vilka Nylöse med många invandratäta församlingar ligger lägst – men inte påtagligt lågt – med 1,7 procent. De fem kontrakten i Bohuslän har alla relativt hög kyrksamhet utan att framstå som särskilt ovanliga; starkast står gudstjänstleden i Älvsyssels södra kontrakt norr om Kungälv med 4,9 procent. I Västgötadelen visar procenttalet (2,1) för Ale och Vättle kontrakt i Götaälvdalen att det är fråga om ett industrikontrakt medan landsbygdskontraktet Kind längs gränsen till Småland (Västbo) med 5,7 procent försvarar sin ställning som läroboksexempel på ett område med stark kyrklig sed (Gustafsson 1997b). I Halland sjunker i princip kyrksamheten från norr till söder, så att den i de båda sydligaste kontrakten (Halmstad och Laholm) ligger på ungefär samma nivå som i stiftsstaderna.

Fortfarande gäller alltså att »Kyrksamheten större i Kind än i Bohuslän« (Dagens Nyheter 25 januari 1928) och även om Kind inte

längre intar tätplatsen bland alla kontrakt i landet så är gudstjänstbesökarna många där. Den detaljerade bild av kyrksamheten som journalisterna redovisade och som de tolkade som en beskrivning av schartauanismens utbredning står sig fortfarande i stort sett: »Den [schartauanismen] börjar sätta märkbara spår efter sig när man [söderifrån; förf:s anm.] kommer ett litet stycke in i Halland och utbreder sig sedan successivt uppåt och inåt Älvsborgs län där den ännu är stark och mäktig. ... Uppåt mot norr blir det ett tvärt avbrott i schartauanismens betydelse för själva Göteborg, där den tycks ha förlorat greppet över folket i konkurrens med storstadens ande. Kommer man emellertid bara utanför Göteborgsräjongen flammar den ånyo upp ... I Bohuslän lägger sig den schartauanska svallvågen när man kommer litet norr om Lysekil och upp i socknar som Skee invid Strömstad är besöksfrekvensen inte större än i andra delar av landet.« Det enda som inte förefaller att stämma längre, i varje fall om man begränsar sig till att beakta kyrksamhetsledningens styrka, är den sista delen eftersom norra Bohuslän (Vikornes norra kontrakt) har högre kyrksamhet än de mellersta delarna av landskapet.

Det har tidigare framgått att Göteborgs stift är det stift i landet där kyrksamheten minskat mest; i hela stiftet till ungefär en sjättedel av vad den var på 1920-talet. Ser man till enskilda kontrakt kan minskningen framstå ännu mera påtagligt så att t ex procenttalet i mellersta Bohuslän utgör en tiondel av vad det var enligt Dagens Nyheters material. I Kind är inte minskningen lika dramatisk – »bara« till en fjärdedel av den tidigare nivån – och i Vikornes norra kontrakt är kyrksamheten ungefär hälften av vad den var på 1920-talet. Båda de senast nämnda kontrakten har emellertid en utpräglad periferikaraktär och när det gäller näringsstruktur, tätortstillväxt osv har de undergått mindre förändringar än de mera centrala delarna av stiftet. Vid en mera ingående analys av stabilitets- och förändringsmönster skulle man självklart beakta den socioekonomiska utvecklingen inom de geografiska enheter som får utgöra underlag för jämförelserna.

Kyrksamheten i *Karlstads stift* växlar starkt och ganska osystematiskt. Många av kontrakten har liten folkmängd och tillfälligheter

kan ha påverkat hur många gudstjänstdeltagarna var under ett enstaka veckoslut. Det finns områden med många gudstjänstbesökare som Nordmarks kontrakt på gränsen mot Norge med 5,8 procent och södra Dals kontrakt med 4,9 procent. Svagast – utan att vara påtagligt svag – är kyrksamhetsleden i domprosteriet och i Visnums kontrakt (Karlskoga och Kristinehamn) med 1,8 procent.

Observationerna i föregående stycke motsvarar delvis dem som kom fram vid genomgången av kyrksamhetssiffrorna från 1927: »Karlstads stift torde vara det stift där kyrkligheten växlar mest mellan de olika stiftsdelarna« (Dagens Nyheter 26 januari 1928). Detta konstaterande tog sin utgångspunkt i polariseringen mellan Värmlands- och Dalslandsdelarna. Det mest slående när man för Karlstads stift ställer uppgifterna från 1927 mot dem från 1999 är att kyrksamheten ökat i så många av Värmlandskontrakten. Det gäller framförallt Nordmarks kontrakt, där man 1927 låg på drygt 2 procent, men också flera andra kontrakt i den del av Värmland där »statskyrkan fått föra en ojämn tävlan med frikyrkligheten«. Att det överhuvudtaget förekom några besök vid Svenska kyrkans gudstjänster i dessa trakter tillskrevs då delvis förhållandet att man hade söndagsbegravningar: »Kyrkorna i Värmland leva mångenstädes på jordfästningar«. Man belade också detta med ett exempel: »I Kila infunno sig en söndag då inga begravningar förekommo 19 personer. De tre andra söndagarna i november var besökstalet respektive 72, 145 och 54. När publiken uppgick till 145 personer förekommo 3 begravningar i samband med högmässan.« Exemplet demonstrerar vilken osäker mark man rör sig på vid jämförelser mellan kyrksamhetsuppgifterna från 1927 och 1999.

Beskrivningarna »växlar starkt och ganska osystematiskt« och »många av kontrakten har liten folkmängd« är i minst lika hög grad relevanta för *Härnösands stift* som för Karlstads stift. Det rör sig emellertid om en variation på en lägre nivå. Såväl det högsta som det lägsta talet på kontraktsnivå observeras i Jämtland: Undersäkers kontrakt (västra delen av landskapet) med 5,9 procent respektive Ragunda kontrakt (sydöstra delen av landskapet) med 0,9 procent. I det sistnämnda kontraktet var räkningssöndagen en kontraktsdag och gudstjänsterna sammanlysta till en kyrka, men detta lockade

tydligt inte så många. Talen för de båda kontrakten i Medelpad – Sundsvall och Ljunga – hör till de riktigt låga medan talen i Ångermanland är mera växlande. Domprosteriet liksom de andra stadsdominerade kontrakten (Sollefteå och Örnsköldsvik) ligger runt 2 procent.

I Dagens Nyheters analys framhöll man – lite överraskande – att »Över huvud är kyrkans läge oändligt mycket bättre i Härnösands stift än i Karlstads, trots det något lägre genomsnittstalet« (Dagens Nyheter 26 januari 1928). Man menade att det endast var i Sundsvallstrakten som man hade en riktigt låg kyrksamhet medan man framhöll jämnheten i både Jämtland och Ångermanland. Denna jämnhet saknas definitivt i det nya materialet.

I *Luleå stift* minskar i princip kyrksamheten ju längre norrut man kommer. Stiftstadskontraktet – det stora Lule-Jokkmokk – intar en mellanställning med 3,6 procent. Söder därom finner man visserligen ett lågt tal (1,8 procent) för Ume kontrakt, men höga tal för Öre kontrakt (den sydligaste delen av stiftet) och Skellefte kontrakt med 5,6 respektive 6,0 procent. Det mycket höga talet för Skellefte kontrakt är, liksom det för Västbo kontrakt, inte någon följd av tillfälligheter utan av att många av församlingarna har redovisat många gudstjänstbesökare. Lägst kyrksamhet i Luleå stift finner man i Jukkasjärvi kontrakt (Kiruna) med 1,4 procent.

»Kyrksamhetsräknarna« från 1927 var, som framgått tidigare, tveksamma till det resultat de fick fram för Luleå stift: De tyckte siffrorna var för låga och de förklarade resultatet med att det var just kyrkobesök som räknades, inte besök vid gudstjänster i skolor och hem. Den bild de kunde ge skiljer sig emellertid inte så mycket från den nutida bilden: »Uppgifterna från kustsocknarna i Västerbotten och södra Norrbotten bekräfta också att ännu är inte den kyrksamhet från gammalläseriets dagar som gjort denna bygd känd utdöd« (Dagens Nyheter 27 januari 1928). Man framhöll särskilt Skelleftebygdens höga kyrksamhet.

I *Visby stift* är kyrksamheten tämligen låg (2,1 procent) i Nordertredingen som innefattar stiftsstadens men stiger mot söder så att talet för Sudertredingen är 5,4 procent. För Gotland redovisade Dagens

Nyheter för 1927 en mycket jämn kyrksamhet på just den nivå som man fortfarande har i det sydligaste kontraktet (Dagens Nyheter 27 januari 1928).

Beträffande de tre centrala kontrakten i *Stockholms stift* kan man konstatera ett för rena stadsmiljöer relativt högt gudstjänstdeltagande: Domkyrkokontraktet (3,1 procent), Östermalms och Lidingö kontrakt (2,1 procent) och Södermalms kontrakt (2,4 procent). Kyrksamheten är svagare i alla kontrakten som mer eller mindre hör till ytterområdena. Särskilt påtagligt är detta i de södra delarna av Storstockholm där Brännkyrka har ett så lågt tal som 0,7 procent. Talen är något högre i de västra och norra förorterna men når inte i något kontrakt upp till 2 procent.

Signaturen Mason som stod bakom alla artiklarna om kyrksamheten 1927 hade svårt att finna något mönster i stockholmarnas kyrksamhet. Vad som betecknades som »arbetarförsamlingar« som Sofia, Katarina och Matteus hade lägre siffror än medeltalet för staden men det konstaterades att »För övrigt förhåller det sig ju så att stockholmarna ingalunda hålla sig till sina församlingskyrkor. De gå dit där favoritprästerna låta höra sig, och i kyrkorna samlas därför folk från alla väderstreck« (Dagens Nyheter 4 februari 1928). Inte bara den befolkningsmässiga utglesningen av innerstaden och utbyggnaden av förortsområdena, utan också gränsförskjutningarna i samband med stiftsbildningen på 1940-talet, gör att jämförelser mellan materialen från 1927 och från 1999 är svåra att göra i Stockholmsområdet.

Summering av kontraktsresultaten

De aktuella uppgifterna om 13 stift och omkring 170 kontrakt låter sig inte sammanfattas på några rader. Genomgången av Sverigeräkningmaterialet för Svenska kyrkan visar framförallt på frånvaron av lättfångade mönster om man vill gå längre än till sådana konstateranden som: »Riktigt låga tal framkommer inte i något kontrakt i Växjö stift.« och »Det finns inte något kontrakt med stark kyrksamhetssed i Strängnäs stift.« Det mest påtagliga är variationen. Det finns kontrakt med stark kyrksamhet till långt upp i norr och det finns kontrakt med stark kyrksamhet till långt ner i söder. Det finns kontrakt med svag kyrksamhet i norr och det finns kontrakt med

svag kyrksamhet i söder. Båda typerna av kontrakt finns också i de mellersta delarna av landet.

Bebyggelsemiljön i kontrakten har betydelse för kyrksamheten, men den är inte entydigt avgörande. De höga talen för gudstjänstdeltagande det enstaka veckoslut som mätningen omfattar finner man nästan uteslutande i landsbygdsdominerade områden. Sådana tal finner man emellertid också för Uppsala kontrakt, domprosteriet i Linköpings stift och Skellefteå kontrakt. Det finns emellertid också ganska renodlade landsbygdsområden där kyrksamhetsleden är svag, t ex Österlen i Lunds stift, Daga och Hölebo i Strängnäs stift, Laholm i Göteborgs stift och Oviken i Härnösands stift. Det är inte heller så att de riktigt låga talen regelmässigt är knutna till de mest urbaniserade kontrakten; de centrala delarna av Stockholm exemplifierar stadsdominerade områden med medelgod kyrksamhet liksom t ex Norrköpings kontrakt, Norra Møre kontrakt (Kalmar) och Villands kontrakt (Kristianstad). Det finns också kontrakt i hela landet där de som bor i mindre och medelstora tätorter utgör en stor del av befolkningen, men där kyrkobesöken var mycket få den aktuella helgen i september 1999. Örbyhus i Uppland, Mellersta Västmanland, Visnum i Värmland och Sollefteå i Ångermanland kan nämnas i sammanhanget.

De punktvisa jämförelserna på kontraktsnivå mellan resultaten från 1927 och resultaten från 1999 har i stort sett bekräftat och förstärkt bilden från jämförelserna på stiftsnivå: Det har skett en utjämning av kyrksamheten i Sverige från 1920-talet till 1990-talet. Utjämningen har framförallt skett genom att gudstjänstbesöken minskat kraftigt i de områden där den kyrkliga seden var starkast för 75 år sedan. Detta obestridliga huvudresultat är emellertid inte helt generellt: Det finns områden där kyrksamheten inte förändrats nämnvärt under den aktuella perioden. Det finns t o m ett fåtal områden där gudstjänstbesökarna en vanlig söndag förefaller att ha blivit flera. Ett annat i stort sett övergripande resultat är att även om stiftet delvis skiftat plats när det gäller kyrksamhetsrankingen så står sig mönstren inom flertalet av stiftet: I områden där gudstjänstbesöken var många enligt den skala som gällde 1927 är fortfarande gudstjänstbesöken många, fast enligt den skala som gäller vid skiftet mellan 1900-tal och 2000-tal.

